سوودەکانی خوێندنەوەی چیرۆک بۆ منداڵان لە پێش نووستندا

ڕەزا شوان

چیرۆک کۆنترین و گرنگترین لقە لە لقەکانی ئەدەب، لە هەموو جۆرەکانی تری ئەدەب باوتر و بڵاوترە .. لە هەموو هۆکارە ئەدەبی و هونەرییەکانیش زیاتر کاریگەری و ڕەنگدانەوەی لەسەر ژیانی ئەمڕۆ و داهاتووی مرۆڤدا هەیە . چیرۆکی منداڵانیش، گرنگترین سەرچاوەی ڕۆشنبیری منداڵانە، گرنگترین هۆکاری پەروەردە و فێرکردن و فێربوونیشە، یارمەتیی منداڵان دەدات، بۆ ئەوەی بە دروستی زووتر پێبگەن و، خێراتر و باشتریش بیر و هۆش و ئەندێشە و بەهرەکانیان گەشە بکەن .. هۆکارێکی ئاسانیشە بۆ چاندنی ڕەوشتی بەرز و ڕەفتاری ڕاست و دروست . ئێمە لە (٣ / ٤/ ٢٠١٥) دا لە سایتەکاندا لە ژێر ناوی (دەربارەی چیرۆکی منداڵان) بە شێوەیەکی گشتی، باسمان لە سوود و لە گرنگییەکانی چیرۆکی منداڵان کردووە.

لەم نووسینەمدا، زۆر بە کورتی باس لە گرنگترین سوودەکانی گێڕانەوە یا خوێندنەوەی چیرۆک و هەقایەت بۆ منداڵان لە پێش نووستندا دەکەین .. بەو مەبەستەی کە دایکان وباوکانی خۆشەویست سوودی لێوەربگرن . ئەگەرچی تەکنۆلۆژیا لە هەموو بوارەکاندا، لە شۆڕشێکی داهێنانی دانەبڕاو دایە و.. ڕۆژ لە دوای ڕۆژ داهێنانی سەیر و سەمەرەتر دەبینین .. بێگومان بواری منداڵانیش، تیشک و پشکی لە داهێنان و پێشکەوتن بەرکەوتووە .. لەوانەش ئامێری پلەیستێشن وئەتاری و مینی ئایپات و، بە دەیان دەزگا و بابەتی دروستکراوی تری یاری بۆ منداڵان .

بەڵام تا ئەمڕۆش، چیرۆک و نەزیلە و هەقایەت و داستان و ئەفسانە فۆلکلۆرییە ڕەسەنەکانمان خۆشی و چەژیان کاڵ نەبوونەتەوە .. ئەم چیرۆکانە، لە کوردەواریدا بە (چیرۆکەکانی گوێئاگردان) یش ناودەبرێن . گەنجینەیەکی زۆر دەوڵەمەند و ڕەنگینی چیرۆک و هەقایەتی فۆلکلۆریمان بۆ منداڵان هەیە .. لەوانەش : تیتلە و بیبلە، دەنکە هەنارە، کاکۆڵ زێڕین، ئەحەی کۆڕنۆ، مریشکە قوندە و ڕێوی، پیرەژنی جادووباز و

چەرخ و فەلکە ئەفسووناوییەکەی، کوڕە ئازاکە و ئەژدیهاکە، ... هتد.. کە چیرۆکخوان داپرە یا باپیرە یا دایک یا باوک بۆ منداڵەکانیان یا بۆ منداڵانی کوڕەزا یا کچەزاکانیان بە شێوازێکی شیرین و خۆشەوە بۆیان دەگێڕانەوەوە .. بە دەستەواژەی (هەبوو نەبوو) یا (رۆژێک لە رۆژان) یا (ساڵێک لە ساڵان) یا (دەگێڕنەوە و دەڵێن :...) کۆتاییەکەشی بە(چەپکێ گوڵ و چەپکێ نێرگز .. مەرگتان نەبینم هەرگیزا و هەرگیز یا(منیش هاتمەوە و کلاشەکانم دڕا .. هیچیشم پێ نەبڕا) .. بە پێی هەڵسەنگاندنی ئەمڕۆ بۆ چیرۆکی منداڵان، بەشێکی زۆر لە چیرۆک و لە هەقایەتە فۆلکلۆرییەکان لە رووی بیرۆکە و ئەنجامەوە، بۆ منداڵان ناشێن و بنەماکان و مەرجە پێویستییەکانی چیرۆکی منداڵانیان تێدا نین .. یا ئەنجامەکانیان بۆ منداڵانی ئەم سەردەمە لەبارنین . بۆ نموونە چیرۆکی (دەنکە هەنارە) کە جادووی تێدایە و، کۆتایی چیرۆکەکەش بە ژیانێکی خۆش بۆ دەنکە هەنارە و بە کۆتایی ژیانی باوەژنەکەی دەنکە هەنارە دێت .. ئەمە وا لە منداڵ دەکات کە بڕوای بە جادووکردن هەبێت .. هەر هەمان بیرۆکە، لە چیرۆکی (پیرەژنی ئەفسوون باز و چەرخ و فەلەکەکەی) . چیرۆکی منداڵان گەوهەرێکی زۆر گران بەهایە .. جیهانێکی پڕ لە خۆشی و شادییە .. جیهانێکە پڕە لە ئەندێشەی ناسک و لە داهێنان .. کە منداڵان لێی بچنە ژوورە .. ئیتر حەز ناکەن لێی دەربچن .. چیرۆک گرنگییەکی زۆری لە ژیانی منداڵاندا هەیە .

زانایانی سایکۆلۆژیای منداڵان و پەروەردەکاران و پزیشکانی پسپۆری منداڵان، چیرۆک بە گرنگترینی هۆکارەکانی پەروەردەی کارتێکەر دەزانن .. داواش لە دایکان دەکەن، کە زۆر پێویستە بگەڕێنەوە، بۆ گێڕانەوە یا خوێندنەوەی چیرۆک بۆ منداڵەکانیان لە پێش نووستندا .. بۆ ئەوەی بە دڵنیایی و دڵشادییەوە بنوون و .. خەونی ناخۆش نەبینن . بۆچی چەخت لەسەر ئەوە دەکرێت، کە دایکان چیرۆکەکان بۆ منداڵان بخوێننەوە یا بگێڕنەوە ؟ بێ لایەنگیری و بێ کەم کردنەوەی رۆڵی باوکیش لەم بوارەدا، بەڵام ئەمەراستییەکە و زۆربەمان هاوڕاین لە گەڵیدا، ئەو سۆز و ناسکی و هێمنی و نەرمی و شیرینی و چەژە سروشتییەی، کە لە دەنگی دایکاندا هەن .. لە دەنگی باوکاندا نین .. زاناکانش دایکان بە توانتر و سەرکەوتووتر دەزانن لە گێڕانەوە و خوێندنەوەی چیرۆک بۆ منداڵان .. لە راپرسییەکی مەیدانیدا، کە لە نێوان ژمارەیەکی زۆری منداڵاندا ئەنجام درا .. لە (٦٢ ./.) ی منداڵان دەنگیان بۆ ئەوە دا، کە دایکان لە خوێندنەوەی چیرۆکدا باشترن لە باوکان .. لە (٣١ ./.) یش دەنگیان بۆ باوکان دا .. لە (٧ ./.) یش دەنگیان

بۆ یەکسانی هەردوو لا دا .. لەم راپرسییەدا، ریژەی دەنگەکانی دایکان، دوو هێندەی ریژەی دەنگەکانی باوکانن . نووسەری ناسروای ئەدەبی منداڵان (مایکل روزبن) دەڵێ : " هەر لە منداڵیمەوە، دایکم چیرۆکی بۆ دەخوێندمەوە .. کتێبێکی زۆرم هەن کە دایکم بۆمی خوێندوونەتەوە، داواشم لێدەکرد، کە هەندێکیان دووبارە و چەند بارە بۆم بخوێنێتەوە " نامەوێت لەمە زیاتر لە سەرناوی نووسینەکەم دوور بکەومەوە، دێمە سەر گرنگترین سوودەکانی گێڕانەوە یا خۆێندنەوەی چیرۆک و هەقایەت بۆ منداڵان لە پێش نووستندا:

١- لە دوای رۆژێکی درێژی پڕ لە کۆشش و لە یاریکردن و لە هەڵبەزینەوە و شەکەت بوون .. لە لۆمە و تووڕەبوونی گەورەکان لە منداڵ .. گێڕانەوە یا خوێندنەوەی چیرۆک بۆ منداڵ، کارتێکردنێکی ئەفسوونی هەیە .. کە لە حەبی (ڤالیۆم) زیاتر کپی دەکاتەوە، ماسوولەکەکانی و دەمارەکانی و پێڵووی چاوەکانی خاودەبنە .. بە دەنگە پڕ لە سۆز و شیرینەکەی دایکی .. بە خۆشی و بە دڵنیاییەوە دەنوێت و.. خەونی خۆشیش دەبینێت .

٢- ئەمە یەکەمین هەنگاوی ئەرێنییە .. بۆ ئەوەی هەر لە منداڵییەوە حۆشەویستی و ئارەزووی خوێندنەوە لە دڵە قنج و پاکەکانی منداڵاندا بڕوێن و، خوو بەخوێندنەوەی کتێب و گۆڤارەوە بگرن و، ببن بە هاوڕێی کتێب و .. بە خووگرتووی خوێندنەوە .

٣- لە گێڕانەوە یا خوێندنەوەی چیرۆکدا بۆ منداڵان .. منداڵان فێری ئەوە دەبن کە بە باشی گوێ بگرن و، بیر و هۆش و چاو و گوێیان لە لای چیرۆکخوێن بێت .

٤- دەتوانن لە رێی گێڕانەوە یا خوێندنەوەی چیرۆکەوە .. پەیامێکی بە سوود و پیرۆزی دیاری کراو بە منداڵان بگەیەنن، بۆ نموونە چاندنی (کوردستان پەروەری) و دڵسۆزی و هاوبەستەبوون بۆ کورد و کوردستان .. هەستی خۆشەویستی و مرۆڤایەتی .

٥- چیرۆکەکانی پێش نووستن یەکەمین هەنگاوە، کە بتوانن لە میانەیانەوە کەسێتییەکی دروستی منداڵان بنیات بنێن و، بەها رەوشتییە بەرزەکان و جوانەکان لە دڵیاندا بڕوێنن. بۆ نموونە : چیرۆکێ دەربارەی (راستگۆیی)، چیرۆکێ دەربارە (دڵسۆزی)، چیرۆکێ دەربارەی (نیشتمان پەروەری)، چیرۆکێ دەربارەی (قارەمانێتی پێشمەرگە) ... هتد.

٦- لە رێی خوێندنەوە و گێڕانەوەی چیرۆکەوە، زمانی منداڵان گەشە دەکات و کۆمەڵێک وشە و رستەی تازە فێردەبن و، فەرهەنگی وشەکانیان دەوڵەمەنتر و رەنگینتر دەبێت، لە وانەکانی قوتابخانەشدا، سوودێکی باش لەم وشە و رستە تازانەیان وەردەگرن .. بە تایبەتی گەر لە وانەی کوردیدا داوایان لێبکەن داڕشتنێک دەربارەی بابەتێک بنووسن .

٧ـ به بەخشینی کاتێکتان به خوێندنەوه یا گێڕانەوەی چیرۆک بۆ منداڵەکانتان .. ئەو هەستەیان لا دروست دەبێت که خۆشەویستن و بایەخیان پێدەدەن و ڕێزیان لێدەگرن .

٨ـ چیرۆک هێزی ئەندێشه و بیرکردنەوه له لای منداڵان بەهێز دەکات .. چونکه چیرۆک و هەقایەتەکان، پڕن له پەندی خۆش و بەسوود و له مەتەڵ و له مەبەست و گرێ .. وا له منداڵان دەکەن که به قووڵی بیر بکەنەوه، شیبکەنەوه و وەڵامی مەتەڵەکان بزانن و، گرێکان بکەنەوه و له چارەسەرکردنی کێشەکان را و بۆچوونیان هەبێ .. بۆیه به وردی وردی و به ئارامی، تا کۆتایی لەگەڵ چیرۆکەکاندا دەڕۆن و گوێ دەگرن .. تا بزانن دوایی و دوایتر چی ڕوودەدات و، بەسەرهاتەکان دەگەن به کوێ و به چی ..؟ ئەمەش یارمەتیی منداڵان دەدات، بۆ ئەوەی به شێوەیەی لۆژیکی بیر له زنجیرەی ڕووداوەکان بکەنەوه .

٩ـ گەلێ له هەقایەت و چیرۆکەکانی پێش نووستن که دەربارەی کەسایەتییه ناودارەکان و وڵاتان و شوێنه مێژووییەکان و قارەمانانن، وەکو گەنجینەیەکی زانیاریی گشتی وان بۆ منداڵان، وەکو سەرچاوەش وان، بۆ ئەوەی ببن به ئیلهامیان له داهاتوودا.. بۆ نموونه: چیرۆکی (بەرده قارەمان) که بۆته شێوێنەوارێکی نیشتمانی پیرۆز و، به سومبلێک بۆ شۆڕشگێڕێکی کوردستانی، بۆ یەکەمین مەلیکی کوردستان (شێخ مەحموود)ی نەمر یا (ئەشکەوتی چەمی ڕێزان) وەکو یەکەمین بنکەی پێشمەرگه قارەمانەکانی شۆڕشی ئەیلوولی مەزن، یا چیای قەندیل، چیای ئاگری داغ، چیرۆکی نەبەردی پێشەوای نەمر (قازی محەمەد) له بەردەم سێدارەدا .. پاڵەوانێتی سەرکردەی شۆڕشگێڕ، شێرەژن (قەدەمخێر)ی کوردستان پەروەر .. داستانی (دوانگزه سوارەی مەریوان)، ... هتد.

١٠ـ خوێندنەوه یا گێڕانەوەی چیرۆکەکان بۆ منداڵان له پێش نووستندا، تێکەڵ بوونی نێوان ئێوەی دایکان و منداڵەکانتان خۆشتر و بەهێزتر دەکەن .. که لەگەڵ چیرۆکەکەدا به زەردەخەنەیەکی ناسکەوه دەست به سەریاندا دەهێنن .. بەم سۆز و گوزارشت کردنه تەزوویەکی سۆز و خۆشی و شادی و خۆشەویستی به جەسته و دەروونیان دەبەخشن.

١١ـ گەر چیرۆک خوێندنەوه و گێڕانەوەی پێش نووستن، ببێت به کارێکی شەوانەی ڕاهاتووی ئاسایی .. منداڵان لەسەری ڕادێن .. گەورەشبن خوێندنەوه له پێش نووستندا دەبێت خوویەک و به ئارەزوویان .. دواتریش له هەر کاتێکی گونجاودابێت دەخوێننەوه.

١٢ـ خوێندنەوه یا گێڕانەوەی چیرۆکەکانی پێش نووستن .. منداڵان فێری ڕۆتین دەکەن، به پێی کات، نەخشەداڕێژی بۆ ژیان و کاره ڕۆتینییەکانی ڕۆژانەیان دەکەن .

١٣- توێژینەوە پراکتیکییەکان ئەوەیان سەلماندووە کە خوێندنەوە یا گێڕانەوەی چیرۆک بۆ منداڵان لە پێش نووستندا، دەروون خۆشی و زەین تیژی و خەیاڵ فراوانی و گەشبینی و بڕوابەخۆبوون و هیواداری و توانای داهێنانیان پێدەبەخشن .. پەیوەندی نێوان دایک و باوک و مامۆستاکانیش زۆر بەهێز دەکەن .

پزیشکی سایکۆلۆژیای ئەمریکی (ریتشارد ولفسون) کە چەندین کتێبی بۆ منداڵان نووسیوە، دەڵێ : " لە وانەیە ئاسان نەبێت کە باوکان و دایکان، هەموو شەوێک کاتی رەخساوی تەواویان بۆ خوێندنەوەی چیرۆک بۆ منداڵەکانیان هەبێت .. بەڵام ئەوەی کە پێویستە بیزانن .. کە ساتەکانی چیرۆکی پێش نووستن، یارمەتیی دروست بوونی پەیوەندییەکی بەهێز دەدەن، لەگەڵ منداڵەکانیاندا .. رۆڵێکی گرنگیشیان لە گەشەکردنی رۆشنبیری و هۆش و دەروونی منداڵاندا هەیە "

١٤- هەندێ کەس وا دەزانن کە چیرۆکەکانی پێش نووستن تەنها هۆکارێکن بۆ خۆشی خستنە دڵی منداڵان و خاوبوونەوە و خەولێکەوتنیان .. بەڵکو ئەم چیرۆکانە ئاسۆی رۆشنبیری و ئەندێشەیی و بیری منداڵان فراوانتر دەکەن .. منداڵان وەکو ئیسفەنج وان، زۆر لەو شتانەی کە دەیان بینن یا لە گەورەکانەوە دەیان بیستن هەڵیان دەمژن .

١٥- چیرۆکەکانی پش نووستن توانای دەربڕین و گوزارشتکردنی منداڵان بەهێز دەکە توانای گفتوکۆ و دیالۆگ و رەخنە و سەرنج و بۆچوونیان بەهێز دەبن .

١٦- هۆکارێکی باشن بۆ گۆڕینی رەفتارەکانی منداڵان بەرەو باشتر .. بۆ نموونە ئەگەر منداڵێک گۆشەگیر بێ .. وای لێدەکات لەگەڵ کەسانی تردا گفتوگۆ بکات .. یا ئەگەر منداڵێکی بزێو و زۆر جووڵە بێ، هێمن دەبێت و دادەنێشێ و گوێ لە چیرۆک دەگرێت .

١٧- چیرۆکەکانی پێش نووستن هاندەرەن بۆ ئەوەی کە منداڵان ئەرکەکانی قوتابخانەیان جێبەجێ بکەن، تا بە خۆشییەوە گوێ لە چیرۆکەکان بگرن و.. بە دڵنیاییشەوە بنوون .

١٨- گەر دایکان و باوکان بتوانن سوود لە چیرۆک و، لە داڕشتنی چیرۆکدا ببینن ..

دەتوانن یارمەتی منداڵەکانیان بدەن و گرانترین بابەتیش لە بۆتەی چیرۆکدا دابڕێژن و، بە ئاسانی منداڵەکانیان تێبگەیەنن .. من وەکو مامۆستایەک، کە سی ساڵ لە قوتابخانەی بنەڕەتیدا، بە تایبەتیش وانەی (بیرکاری) م دەوتەوە .. تا رادەیەکی زۆر، سوودم لە داڕشتنی بابەتەکانی بیرکاری لە چوارچێوەی چیرۆکی ئاسان و ساکاردا، گرێدانیان بە بە ژیان و ژینگەی خودی قوتابییەکانم وەرگرت .. گرانترین بابەتی بیرکاری کە دەمخستە چوارچێوەی چیرۆکێکەوە .. قوتابییەکانم زۆر بە خۆشی و بە

شەوق و بە پەرۆشەوە گوێیان لێدەگرتم و، بابەتەکەیان بە لاوە زۆر ئاسان دەبوو .. هەر خودی قوتابییەکانم و کەسانی سادەی گەڕەکەکەیان و ژینگەی نزیکی خۆیانم دەکردن، بە هەوێنی چیرۆکەکانم و، بە پاڵەوان و کەسێتییەکانی چیرۆکەکانم .. ئەم ئەزموونەشم بۆ وانەکانی تریش بەکاردەهێنا بۆ (کوردی، مێژۆ، زانیاری، جوگرافیا) .. چیرۆک هۆکارێکی باش بوون .. بۆ منی مامۆستای فێرکەر و، بۆ قوتابییە فێرخوازەکانم .

١٩- گوێگرتن لە چیرۆک لە لایەن منداڵانەوە .. ئارەزووی نووسینیان دەخرۆشێنێ لەوانەیە بە چیرۆکێک یا پەخشانێک .. گوزارشت لە بیرۆکەکانی خەیاڵیان بکەن .

٢٠- ئەو شتانەی کە ناوین و قەوارە و جەستەیان نییە و نابینرێن .. دەتوانرێت لە میانەی چیرۆکەوە مناڵان لێیان تێبگەن .. بۆ نموون : ئازایەتی، سەرکەوتن، دڵسۆزی، خۆشەویستی، راستگۆیی، دادپەروەری، یارمەتی ، ئازادی، ... هتد .

چۆن چیرۆک هەڵدەبژێرن ؟

١- ئەو چیرۆکانەی هەڵیان دەبژێرن و بۆ منداڵەکانتان دەیان خوێننەوە یا دەیان گێڕنەوە

لە پێش نووستندا، پێویستە لە رووی ناوەڕۆک و فۆرمەوە بە پێی تەمەنی منداڵان بن :

(*) منداڵانی (٣ ـ ٦) ساڵان، کە قۆناغی پێش چوونە قوتابخانەیە .. یا قۆناغی باخچەی ساوایانە، پێویستە چیرۆکەکانیان ئاسان و ساکاربن، لە رووی زمان و داڕشتنەوە ..

ئەگەر کتێبێکی چیرۆکتان بۆ ئەم قۆناغە هەڵبژارد .. پێویستە وشە و رستەکانی کەمبن .. زیاتر بە وێنەی رەنگاوڕەنگ و جوان رازانرابێتنەوە .. لە ئامۆژگاری و شکیشەوە دووربن .. منداڵانی ئەم قۆناغە، حەز بە چیرۆکە ئەندێشەییەکان دەکەن، کە دەربارەی ئاژەڵ و باڵندەن .. پێویستە چیرۆکەکان کورتبن و لە (٦ ـ ١٠) خولەک تێنەپەڕن . (*) منداڵانی (٦ ـ ١٠) ساڵان، حەزیان لەو چیرۆکە ئەندێشەییانەیە، کە پاڵەوانەکانیان سەرکێش و، لە توانا بەدەرن .. حەزیش بە چیرۆکی وەرگێڕاو لە زمانەکانی ترەوە دەکەن، کە سەرنج راکێشن و، زانیاری بە سوود و خۆشیان لێوەردەگرن .

(*) منداڵانی (١٠- ١٢) ساڵان، حەزیان بە چیرۆکی ریالیستی و ئەو چیرۆک و هەقایەتانەیە، کە پاڵەوانەکانیان کەسانێکی ئازا و جیدین .. حەزیش لە چیرۆکی سەرکێشی و لە داستانە فۆلکلۆری و میللی و مێژووییەکانیش دەکەن .. بۆ نموونە

چیرۆکەکانی : دوانگزە سوارەی مەریوان، قەڵای دمدم، کوڕە ئازاکە و ئەژدیهاکە، کاوەی ئاسنگەر، داستانەکانی پێشمەرگەکانی کوردستان، ... هتد .

٢- هەموو دایک و باوکێک چیرۆکنووس نین، تا بە پێی مەرجەکانی چیرۆکی منداڵان چیرۆکی شیاو بۆ جگەرگۆشەکانیان دابڕێژن .. دەتوانن لە سایتەکانی ئینتەرنێتدا، چیرۆکی گونجاو و بەسوود هەڵبژێرن .. بە داخەوە تا ئێستا لە ئینتەرنێتدا، بە زمانی کوردی سایتێکی تایبەتیمان بۆ منداڵانی کوردمان نییە .

٣- دەتوانن لە بەشی منداڵان لە کتێبخانە گشتییەکانی شارەکاندا، کتێبی چیرۆک بۆ منداڵەکانتان بخوازن باشتریش وایە (پسوولەی خواستنی کتێب) بۆ خۆتان یا بۆ منداڵەکانتان وەربگرن .. دەتوانن چەند کتێبێکی چیرۆکی منداڵان بۆ ماوەیەک بەرنەوە بۆ ماڵەوە . لە کتێبخانەکانی ئەوروپادا بۆ ماوەی مانگێکە دەشتوانن دووجار لەسەر یەکتری هەرجارەی بۆ مانگێکی تر تازەی بکەنەوە .

٤- دەتوانن لە نەنکان و باپیرەکان و کەسانی بە تەمەن، چیرۆک و هەقایەتە فۆلکلۆرییە کوردییەکانمان وەربگرن و، بۆ جگەرگۆشەکانتانی بگێڕنەوە .

٥- لە زۆربەی قوتابخانە بنەڕەتییەکاندا، کتێبخانە هەیە، کە مامۆستای زمانیکوردی سەرپەرشتی دەکا .. پێویستە قوتابخانەکان قوتابییەکانیان هانبدەن بۆ ئەوەی کتێبی چیرۆکی هەمەچەشنە بخوازن، یا خۆیان بۆیانیان بخوێننەوە .

٦- پێویستە لە هەر ماڵێکدا کتێبخانەیەک هەبێت .. بەڵکو پێویستە لە ژووری تایبەتی منداڵانیشدا، کتێبخانەیەکی قنج هەبێت .. بە کتێبی چیرۆکی خۆش بۆ منداڵان و بە گۆڤاری منداڵان و، بە کتێبی هەمە بابەتی ئاسان و رەنگاوڕەنگ بۆ منداڵان بیرازێننەوە .. تا لە منداڵییەوە منداڵان هۆگری خوێندەنەوە ببن و، کتێب ببێت بە هاوڕێیان و .. بە سەرچاوەیەکی رۆشنبیری و زانیارییان .

٧- ئەو چیرۆک و هەقایەتانە بۆ منداڵەکانتان هەڵبژێرن، کە بڕوا و متمانەبەخۆبوون و هیوا و گەشبینییان پێدەبەخشن و .. بە کۆتاییەکی خۆش و بە سەرکەوتن کۆتاییان دێن، فێری ئەوەیان دەکەن کە لە ژیاندا شکستی و سەرکەوتن هەیە .. فێریان دەکەن کە لە کۆشش و خەباتی بێوچان و خۆڕاگری و کۆڵنەداندا، شتێک نییە کە ناوی ئەستەم بێت.

٨- ناشبێت دایکان و باوکان تەنها هەقایەت و چیرۆکە کلاسیکی و فۆلکلۆرییەکان بکەن بە سەرچاوەیان .. بە سەدان چیرۆکی ریالیستی و جیهانی سەردەمیانەی تازەش هەن .. کە لەگەڵ ئارەزوو و توانا و حەز و خواستەکانی منداڵانی ئەم سەردەمەدا دەگونجێن .

٩- پێویستە بابەتەکانی چیرۆکە هەڵبێراوەکان : چاکەخوازی، راستگۆیی، دەستپاکی، نیشتمان پەروەری، دڵسۆزی، رێزگرتن، یاسا سەروەری، پیاوەتی، هاورێتی، بەها بەرزەکان، رەوشت بەرزی، نەریتە جوانەکان، ئاراستە پەسەندەکانیان لە خۆگرتووبن. سوکرات دەڵێ : " پەروەردەی رەوشتی بۆ مرۆڤ .. کرنگترە لە نان و لە جلەکانی "

١٠- بۆ لە کۆڵکردنەوە .. بە چیرۆکە تۆمارکراوەکانی سەر کاسێت و سیدی .. یا چیرۆکەکانی یۆتوب .. لە پێش نووستندا، بەو چیرۆکانە منداڵەکانتان هەڵمەخەڵەتێنن .

١١- هەردەمیش ئەو چیرۆکانە بۆ منداڵەکانتان هەڵبژێرن .. کە هیوا و گەشبینییان پێدەبەخشن .. نەک ئەو چیرۆکانەی کە رەشبینی و بێ ئومێدیان پێدەبەخشن . رەچاوکردنی چەند فاکتەرێک لە خوێندنەوە یا گێڕانەوەی چیرۆکەکان

بۆ منداڵان .. لە پێش نووستندا :

١- ئێوە لە هەموو کەسێک باشتر منداڵەکانی خۆتان دەناسن، کە لە چی دەترسن و لە چی قارس دەبن و رقیان لێدەبێتەوە .. بۆیە پێویستە ئەو چیرۆک و هەقایەتانەیان بۆ هەڵبژێرن کە خۆشی و شادی دەخەنە دڵیانەوە .. چیرۆکی ترسناک و توندوتیژییان بۆ هەڵمەبژێرن، یا ئەو چیرۆکانەی ئاژەڵ و دەعبای دڕندە و ترسناکیان تێدایە .. با خەونی ناخۆش نەبینن و، دووچاری ترس و مۆتەکە نەبن .. ئەگینا ترسنۆکیان لێدەردەچن .

٢- خوێندنەوە یا گێڕانەوەی چیرۆکەکانی پێش نووستن بۆ منداڵان .. پێویستە دایکان و

باوکان یا هەر چیرۆکخوێنێکی تر .. بە شێوەیەکی هونەری و فەنتازی چیرۆکەکان و هەقایەتەکان پێشکەش بکەن. بە پێی رووداوەکانی چیرۆکەکان و رۆڵی کەسێتییەکان،

بە پێی پێویست گۆڕانکاری لە دەنگەکانتاندا بکەن، دەستپێکی خوێندنەوەی چیرۆکەکان،

بە هێمنی و نەرمی و هێواشی و، بەرەبەرەش دەنگەکانتان بەرز بکەنەوە .. لە کۆتایی چیرۆکەکانیشدا دەنگەکانتان خاو بکەنەوە .. تا منداڵان هەست بەوە بکەن کە چیرۆکەکە

لە کۆتاییەوە نزیک بۆتەوە .. ئەمەو جوڵەی دەست و سەرتان و گۆڕینی دەموچاویشتان

کاریگەری و جەژ بە منداڵانی سەیرکەر و گوێگر دەبەخشن . بۆ نموونە کە ڕووداوێکی ناکاوی دێتە پێشەوە .. چاوەکانتان بکەنەوە .. یا کە ڕستەیەکی وەک (بەرخە جوانەکە باعاندی) .. دەتوانن ئێوەش لاسایی دەنگی بەرخ بکەنەوە و، بباعێنن .. بە کورتی پێویستە ئێوەی چیرۆکخوێن یا گێڕەرەوە، وەکو ئەکتەرێکی شانۆیی .. نواندن بکەن.

٣- باشتر وایە لە ژوورەکانی نووستنی منداڵەکانتاندا، چیرۆکەکانیان بۆ بخوێننەوە یا بگێڕنەوە .. دەبێت ژوورەکانیش ئارام بن .. تەلەفزیۆن و رادیۆ و ئینتەرنێت و هەر ئامێرێکی تری دەنگی بکوژێننەوە .. دەرگاکانی ژوورەکانیشیان بگرن .. بۆ ئەوەی منداڵەکانتان روانین و بیریان لە لاتان بێت لە کاتی پێشکەشکردنی چیرۆکەکاندا .

٤- ئەگەر منداڵەکانتان، لە هەندێ شەواندا، حەزیان لە خوێندنەوە یا گێڕانەوەی چیرۆک نەکرد .. یا حەزیان لە جۆرە چیرۆکانێک نەکرد .. زۆریان لێمەکەن و ناچاریان مەکەن .. بە هەر حاڵ خوێندنەوە یا گێڕانەوەی چیرۆک لە هەموو شەوێکدا لە پێش نووستن، دەبێتە خوویەکی دەق گرتووی و بە حەزێکی ئاسایی و رۆتین بە لای منداڵەکانتانەوە .

٥- چاوەڕوانی ئەوەش بکەن، کە لە کاتی خوێندنەوە یا گێڕانەوەی چیرۆکەکاندا .. منداڵەکانتان دەربارەی ڕووداوەکان یا کەسێتییەکانی چیرۆکەکان پرسیارتان لێبکەن .. ئەمەش خاڵێکی ئەرێنییە .. ئەوە دەگەیەنێت .. کە تێکەڵ بە چیرۆکەکان بوونە و، بیر و هۆشیان لای ئێوەیە .. یا خۆتان لە میانەی خوێندنەوەی چیرۆکەکاندا پرسیاریان لێبکەن.. بۆ نموونە : لە دوای ئەوە .. لە منداڵەکانتان بپرسن، بە را و بۆچوونی ئێوە دوای ئەوە چیدەبێت ..؟ یا قەلەڕەشەکە بیری لە چی دەکردەوە .. ؟ .. لەم جۆرە . ئافەرین و دەمخۆشیش لە منداڵەکانتان بکەن .. کاتێک کە را و وەڵامێکی باش و جوان دەدەنەوە .. بەڵام زیادەڕۆیش لە ستایش و لە دەستخۆشی و ئافەرین کردنیان مەکەن .

٦- جار و بار لە هەندێ شوێنی چیرۆکەکاندا .. بە ئەنقەست راوەستن و بێدەنگ ببن .. تا منداڵەکانتان پێتان بڵێن، درێژە بە خوێندنەوە یا گێڕانەوەی چیرۆکەکان بدەن .

٧- وریابن، ئەو جۆرە چیرۆکانەیان بۆ مەخوێننەوە، کە درۆ و فڕوفێڵ و ناپاکی و ترس و دوژمنکاری و چەقاوەسوویی و دزی و زیدەڕۆیی لە رادەبەدەریان تێدان .. چۆنکە لە جیاتی سوود و بنیاتنان .. زیانیان پێدەگەیەنن .. کاردانەوەیەکی نەرێنیان دەبێت و، لە

رووی دەروونی و رەوشتیشەوە .. منداڵان لە ڕێ دەدەکەن و .. دەیان رووخێنن .. بۆ نموونە زنجیرە کارتۆنی خەیاڵی (گرین دایزەر) یا (بەرماڵی با) یا (پیاوی هەڵفڕ) یا (سوپەرمان) یا (عەلی بابا و چل دز) یا (دێوەکە و گۆڕنەتەڵە و براکانی) ...هتد.

٨- ئەگەر منداڵەکانتان، داوای دووبارە خوێندنەوەی یا گێڕانەوەی چیرۆکێکیان لێکردن .. بێزار مەبن .. بە پێخۆشحاڵییەوە، بە کەمێک گۆڕانکای لە خوێندنەوە و گێڕانەوەیان.. بە چەژ و تامێکی شیرینترەوە .. هەر وەکو ئەوەی کە چیرۆکێکی تازەیان بۆ بخوێننەوە یا بگێڕنەوە .. دووبارە و چەند جارە .. پێشکەشیان بکەنەوە .

٩- لەگەڵ پێکەنین و رووخۆشی و گەشی منداڵەکانتاندا .. ئێوەش وەکو ئەوان پێبکەنن و، رووی خۆتـان خۆش و گەش بکەن .. تا منداڵەکـانتان وا هەست بکەن، کە ئێوەش بەشداری هەست و نەست و خۆشی و ویژدان و دەروونیان دەکەن .

١٠- کۆتایی هەقایەت و چیرۆکەکەکانتان بە خۆشی و نەرمی و ناسکی کۆتایی پێبهێنن . داواش لە منداڵەکانتان بکەن .. کە ئەو مەبەستانە بدۆزنەوە کە ئامانجی چیرۆکەکە بوون .. پەندە جوانەکان و مەبەستە باشەکانیش، بە ژیانی منداڵەکانتانەوە گرێ بدەن.

١١- چەند جارێک لە کاتی خوێندنەوە یا گێڕانەوەی چیرۆکەکاندا بە ئەنقەست باوێشک بدەن و .. دەست بە دەمتانەوە بگرن .. وەکو ئەوەی کە خەوتان بێت .. ئەم شێوازە کاردەکاتە سەر منداڵەکانتان و .. لەوانەیە ئەوانیش خاوببنەوە .

١٢- لە کۆتایی چیرۆکەکاندا .. لە منداڵەکانتان بپرسن .. ئایا ئەگەر ئێوە لە شوێنی پاڵەوان یا کەسیەتییەکانی چیرۆکەکە بوونایە چیتان دەکرد ..؟ سەرسامن بە کامیان ..؟ لە کۆتاییدا .. وەکو دەڵێن : " فێربـوون لە منداڵیدا .. وەک نەخشی سەر بەرد وایـە "

رەزا شوان / نەرویـج / ٢٠١٦